
RESUM

Les primeres evidències d'ocupació del territori associades a agricultors i ramaders a el pla de Barcelona provenen de dues àrees geogràfiques ben diferenciades dins de l'actual trama urbana de la ciutat de Barcelona. D'una banda, al barri del Raval (Caserna de Sant Pau del Camp) i de l'altra a la zona de Sagrera-Sant Andreu (Berenguer de Palou núm. 52-62). En tots dos contextos, i no totalment aïllats (Vila de Madrid, LAV-Sagrera, etc.), es va recuperar un conjunt de més de 25 estructures negatives amb material ceràmic afí als grups cardials. La presència de restes de fauna i jaspi i, també restes carpològics, mostren una clara ocupació intensiva no només de l'espai on s'assenten sinó de la gestió de l'entorn més immediat d'aquestes dues comunitats ben diferenciades.

Paraules clau: neolític antic, ceràmica cardinal, estructures negatives, pla de Barcelona, litoral central català.

RESUMEN

Las primeras evidencias de ocupación del territorio asociadas a agricultores y ganaderos en el llano de Barcelona provienen de dos áreas geográficas bien diferenciadas dentro de la actual trama urbana de la ciudad de Barcelona. Por un lado, en el barrio del Raval (Cuartel de San Pablo del Camp) y por el otro en la zona de Sagrera-Sant Andreu (Berenguer de Palou núm. 52-62). En ambos contextos, y no totalmente aislados (Villa de Madrid, LAV-Sagrera, etc.), se recuperó un conjunto de más de 25 estructuras negativas con material cerámico afín a los grupos cardiales. La presencia de restos de fauna y jaspe y, también restos carpológicos, muestran una clara ocupación intensiva no sólo del espacio donde se asientan sino de la gestión del entorno más inmediato de estas dos comunidades bien diferenciadas.

Palabras clave: Neolítico Antiguo, cerámica cardinal, estructuras negativas, plan de Barcelona, litoral central catalán.

ABSTRACT

The first evidence of occupation of the territory associated with farmers and herders in the Barcelona plain comes from two distinct geographic areas within the current urban city of Barcelona. On one hand, in the neighborhood of Raval (Caserna de Sant Pau del Camp), and on the other hand, in the Sagrera-Sant Andreu area (Berenguer de Palou núm. 52-62). In both contexts, and not entirely isolated (Vila de Madrid, LAV-Sagrera, etc.), a collection of more than 25 negative structures with ceramic material similar to Cardial groups was recovered. The presence of faunal remains, jasper, and also carpolological remains demonstrate a clear intensive occupation not only of the space where they settled but also the management of the immediate surroundings of these two distinct communities.

Key words: Ancient Neolithic, Cardial ware, negative structures, plan of Barcelona, Central Catalan coast.

RÉSUMÉ

La première évidence d'occupation du territoire associé aux agriculteurs et aux éleveurs dans le plan de Barcelone provient de deux zones géographiques bien différenciées au sein du tissu urbain actuel de la ville de Barcelone. D'une part, dans le quartier du Raval (Caserna de Sant Pau del Camp) et d'autre part dans le quartier Sagrera-Sant Andreu (Berenguer de Palou núm. 52-62). Dans les deux contextes, et non complètement isolés (Vila de Madrid, LAV-Sagrera, etc.), un ensemble de plus de 25 structures négatives avec du matériel céramique lié aux groupes cardiaques a été récupéré. La présence de vestiges de faune et de jaspe ainsi que de vestiges carpolologiques témoignent d'une nette occupation intensive non seulement de l'espace où ils se sont installés mais aussi de la gestion de l'environnement immédiat de ces deux communautés bien différenciées.

Mots-clés: Néolithique ancien, poterie cardiale, structures négatives, plan de Barcelone, côte centrale catalane.

ELS HÀBITATS ANTICS DE CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP I BERENGUER DE PALOU (BARCELONA)

Anna Bach¹, Isabel Pereira², Miquel Molist³

Introducció

Les primeres evidències d'ocupació del neolític antic al litoral central català, i més concretament al pla de Barcelona, s'inicien gràcies a la pràctica de l'arqueologia preventiva normalitzada i van tenir al jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp la superfície excavada més gran fins al moment. De fet, es considera aquest conjunt un dels més rellevants per a la comprensió de les estructures de soterrament utilitzades pels primers pagesos i agricultors. Va ser en aquest espai que, a finals dels anys vuitanta del segle XX, es va dur a terme una excavació d'uns 800 m² que va deixar al descobert una seqüència de cinc nivells estratigràfics. Entre els elements estructurals més ben documentats, cal indicar la presència de nou estructures negatives excavades en el terra natural en el nivell inferior de la fase IV, que són en les quals centrarem l'anàlisi en el present treball per a aquest jaciment. Les primeres notícies del jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp es van generar just després de la seva excavació (Granados *et al.* 1993), tot

i que el programa analític que va permetre la revisió completa del jaciment es va desenvolupar a través del programa de recerca Prehistòria de Barcelona (Molist coord. 2008; Molist/Gómez 2016). Geogràficament, el jaciment es troba al límit sud-est del litoral de la plana de Barcelona, prop de Montjuïc i en una zona ecològica de maresmes (Julià/ Riera, 2012; Riera *et al.* 2016).

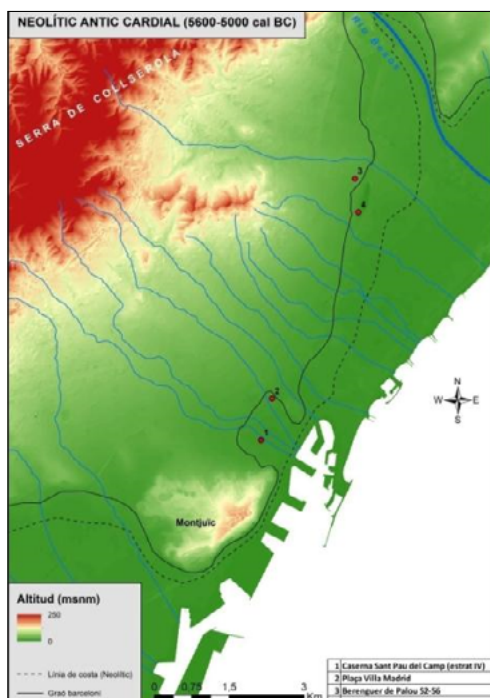
D'altra banda, la continuïtat en la investigació dels assentaments a l'àrea de la plana de Barcelona ha ampliat significativament el registre. Actualment, les evidències arqueològiques del neolític antic cardial, compreses en el període cronològic del 5600 al 5000 a. C, es documenten en tres zones de la ciutat. En primer lloc, als peus de l'antic monticle conegut com a mont Tàber, situat sota l'actual Barri Gòtic, amb la sepultura de la plaça de la Vila de Madrid (Pou *et al.* 2010). En segon lloc, a la zona de la Sagrera, amb dos punts d'interès: d'una banda, les estructures negatives de l'estació de la Sagrera (Antequera, 2012), i de l'altra, un conjunt de catorze

1 GRAMPO. Dpt. Prehistòria, Ed. B. Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, 08193 Cerdanyola del Vallès, anna.bach.gomez@uab.cat

2 PEREIRA, Isabel, c/Muntanya núm. 2 Sant Andreu de la Barca 08740, iph77@hotmail.com

3 GRAMPO. Dpt. Prehistòria, Ed. B. Facultat de Filosofia i Lletres, Universitat Autònoma de Barcelona, 08193 Cerdanyola del Vallès, miquel.molist@uab.cat

Figura 1. Cartografia del pla de Barcelona amb indicació dels jaciments objecte d'estudi.

sitges recentment localitzades, excavades i estudiades al carrer de Berenguer de Palou núm. 52-62 (Pereira *et al.* 2021). Finalment, la tercera gran zona es troba al Raval, amb el jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp, que és també objecte del present treball a nivell comparatiu (Granados *et al.* 1993; Molist coord. 2008; Molist/ Gómez, 2016; Molist *et al.* 2018).

Malgrat que aquests jaciments presenten un nivell de conservació desigual, cal destacar la diversitat d'aquestes estructures a la resta del pla de Barcelona, que inclouen les restes d'una sepultura, dues cubetes i dues agrupacions de més de deu estructures negatives interpretades com a estructures negatives utilitzades per a l'emmagatzematge. A més, cal esmentar la possible existència d'un nivell d'ocupació d'hàbitat (forats de pal, etc.) a la base del nivell IV de la Caserna de Sant Pau del Camp, caracteritzat per la presència de material isolat sobre el terreny natural. No obstant això, la dificultat de distingir clarament les evidències materials i estructurals d'aquesta intervenció antiga encara no permet caracteritzar completament el conjunt ni proposar dinàmiques d'assentament associades a aquestes estructures (fig. 1).

Cal indicar, però, que aquestes evidències d'ocupació intensa es complementen amb les procedents dels jaciments coneguts a la zona i a les àrees properes, situades a les conques i valls inferiors dels rius Foix, Llobregat i Besòs. Així doncs, a l'entorn més immediat a aquests conjunts destaquen les ocupacions en coves i abrics, documentades des dels primers treballs de J. Colominas a les coves de Montserrat (Colominas 1925), que ara estan millor caracteritzades gràcies a les recents aportacions després de la seva reexcavació (Oms *et al.* 2019), així com la cova de l'Or (Granados 1981) i altres cavitats situades a l'àrea muntanyosa del Garraf o en àrees properes, com la cova de Sant Llorenç a Sitges (Borrell *et al.* 2014), la cova de Can Sadurní (Edo *et al.* 2011) o la cova Bonica (Oms *et al.* 2017).

Pel que fa a la zona nord del pla de Barcelona, aquestes evidències queden limitades a estructures negatives a l'aire lliure, procedents d'excavacions d'urgència, com les troballes procedents de Can Soldevila (Costa *et al.* 1982) o Can Banús (Garcia *et al.* 1992), així com d'altres punts del Vallès. Si bé els principals assentaments a l'aire lliure de referència del moment continuen essent la Draga (Bosch *et al.* 2011, Andreaki *et al.* 2022) al Pla de l'Estany o Les Guixeres de Vilobí (Baldellou i Mestres, 1981; Mestres, 1981-1982, Oms *et al.* 2021) a l'Alt Penedès, que, juntament amb un bon nombre de jaciments d'aquesta àrea específica, han permès un ampli estudi de l'ocupació del territori a escala diacrònica (Mestres 1992; Mestres/Estève 2015; Oms *et al.* 2014).

Per tal d'abordar aquesta problemàtica centrada en la diversitat de les estructures negatives i adscripció cronològica, es presenten els resultats del jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp i Berenguer de Palou també amb l'objectiu d'emmarcar la seva singularitat en les dinàmiques interpretatives de les estructures de soterrament dels primers pagesos del neolític antic de la península Ibèrica.

Figura 2. Imatge de la concentració de les estructures E3, E4 i E5 de Caserna de Sant Pau del Camp, en curs d'excavació (Arxiu MUHBA).

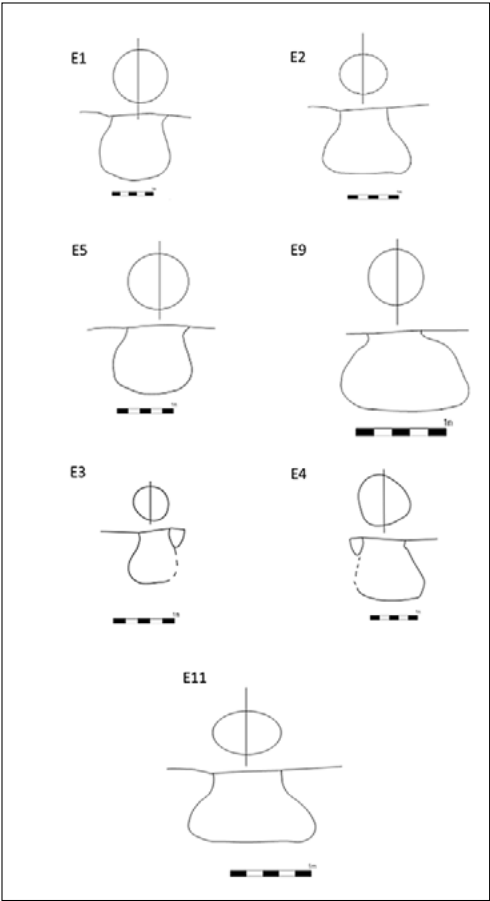

Figura 3. Secció digitalitzada de les estructures de Caserna de Sant Pau del Camp, a partir de Farré (inèdit).

Les estructures negatives d'emmagatzematge: entitat i representativitat

Pertanyents al període del neolític antic cardial del jaciment de Caserna de Sant Pau del Camp es van identificar nou estructures d'emmagatzematge excavades, totes elles seccionades per la part superior, encara que algunes es poden considerar pràcticament completes. Estan excavades en el nivell d'argiles taronges amb nòduls calcaris d'origen quaternari, totes provenen del nivell estratigràfic IV i estan situades a la part inferior del mateix estrat. Han estat numerades com a estructures 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11 i 14. Totes elles es concentren a la part central del solar, excepte la 9, la 10 i la 14, que es situen al sud del solar i ben separades entre elles. Més concretament, a la part nord-oest es troben les estructures 1, 2, 3, 4, 5, 11 i 14, amb un cas de superposició parcial (estructures 3 i 4) (fig. 2).

Són estructures de dimensions considerables, totes elles de planta circular

Figura 4. Vista general de les estructures negatives de Berenguer de Palou núm.52-62 on s'observa el nivell d'arrasament d'algunes d'elles (Imatge. I. Pereira).

amb perfils majoritàriament troncocònics i fons pla o lleugerament circular. Les profunditats conservades es situen al voltant del metre de profunditat i poden arribar al metre i mig, amb unes

dimensions d'obertura i de diàmetre màxim força regulars. La capacitat volumètrica conservada va des dels c. 400 l (E3) fins als c. 4000 l (E2), tot i que el grup principal, amb dades conservades,

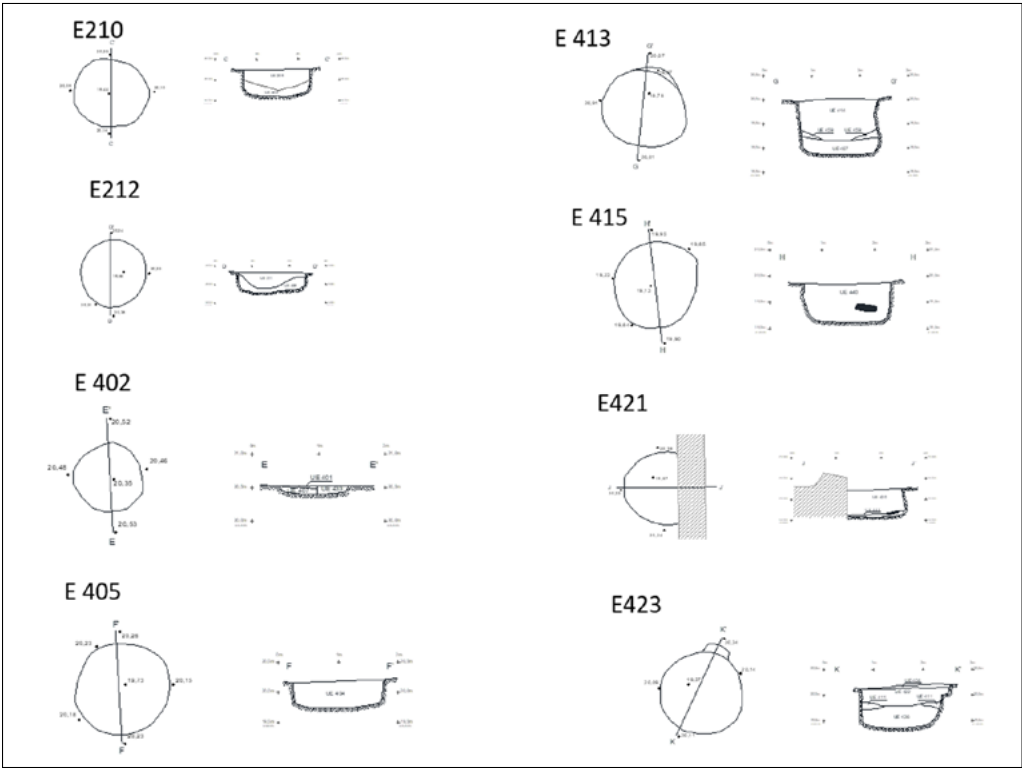
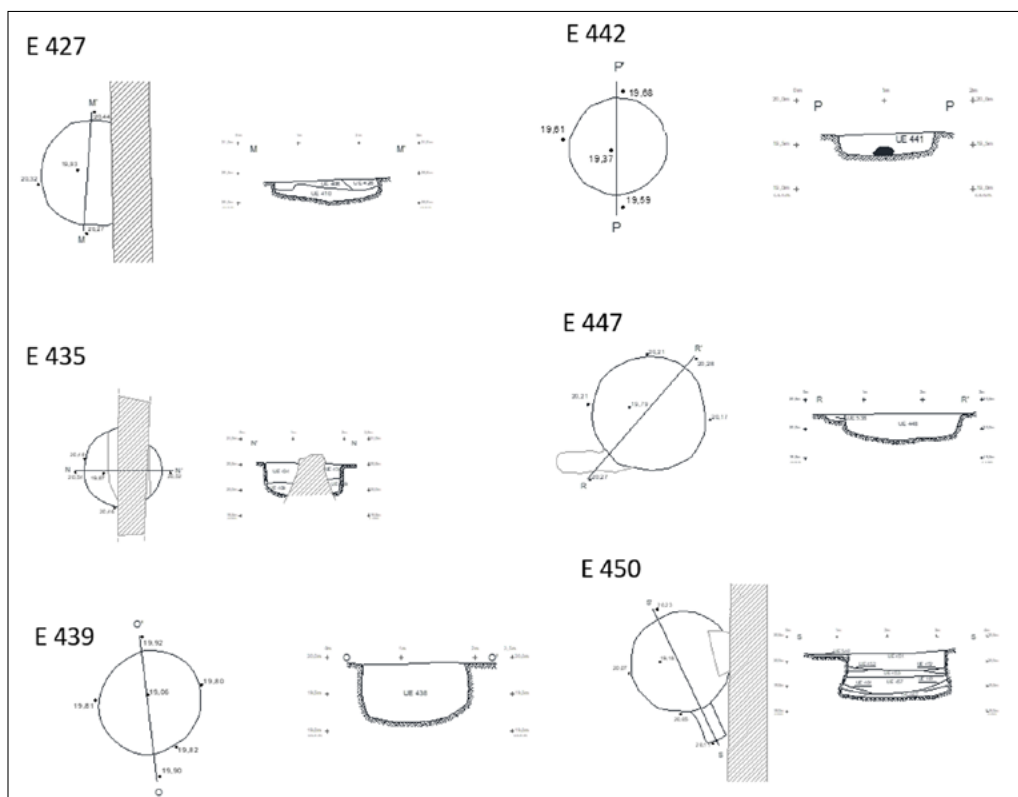

Figura 5. Planta i secció de les estructures de Berenguer de Palou 52-62 (I. Pereira).

correspon a c. 1000 l (E4, E9, E11). (fig. 3).

Per altra banda, en el conjunt procedent de Berenguer de Palou núm. 52-62 s'han documentat un total de 14 estructures d'emmagatzematge soterrades, totes elles escapçades per la part superior. Les estructures es concentren en la meitat nord del solar, a poca distància entre elles, i es troben excavades en el nivell d'argiles ataronjades amb nòduls calcaris, d'origen quaternari (Tortorà) (fig. 4).

Es tracta d'estructures de dimensions i potència considerables. Aquestes corresponen a estructures negatives de planta circular i seccions variables. Els processos edafològics documentats s'han identificat a través del sediment i dels materials, i mostren un escàs percentatge d'erosió, i per la poca presència de concrecions.

Les capacitats volumètriques conservades d'aquestes estructures també són desiguals. Aquestes van des dels 70 l (E402) fins als 2246 l (E 450). A grans trets, destaca el conjunt d'estructures a

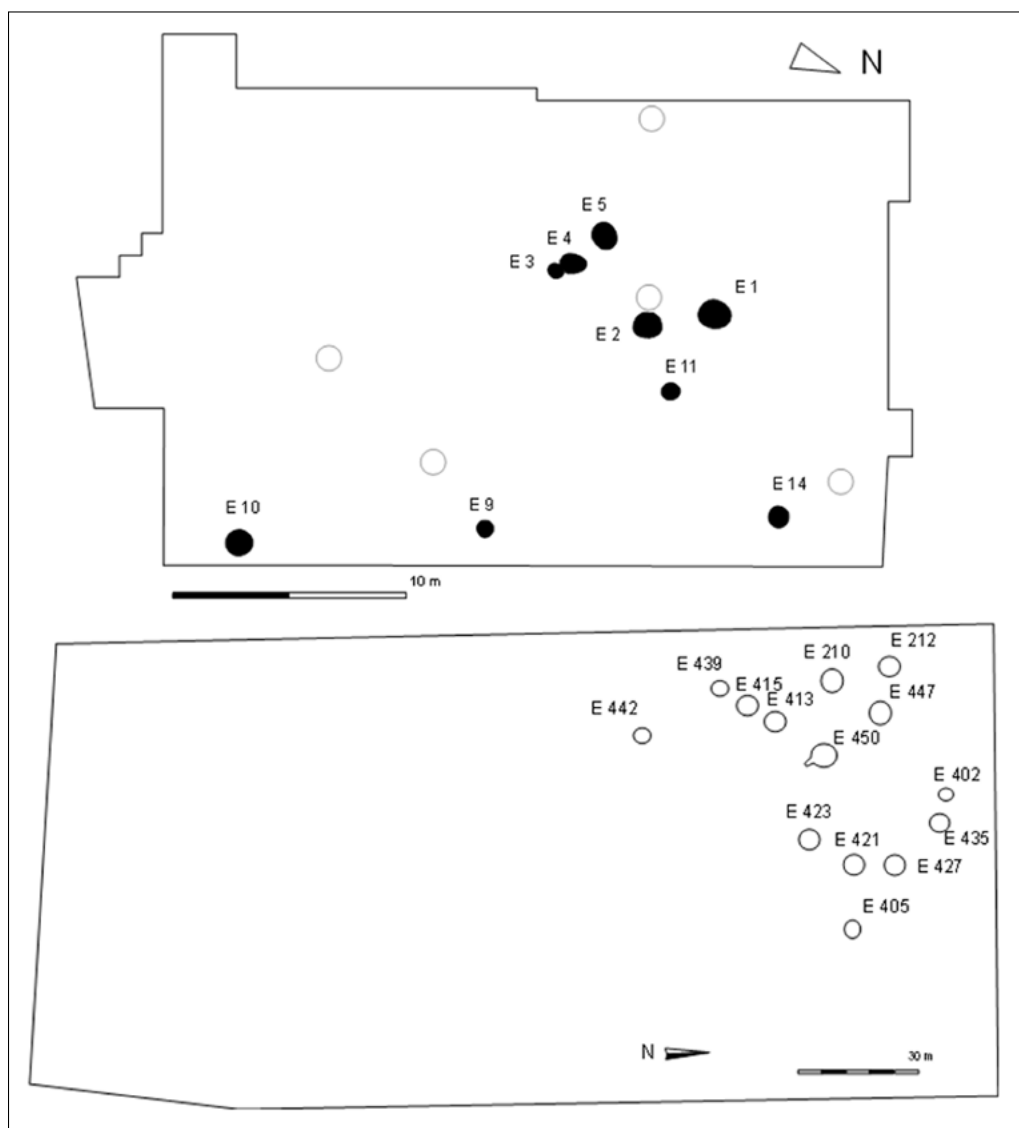
l'entorn dels 1000 l de capacitat conservada (11 casos), en relació als que tenen menys de 500 l de capacitat conservada (2 casos) (fig.5 a i b).

Es fa palès que es tracta d'agrupacions ben distribuïdes en l'espai on s'evidencia un emmagatzematge estructurat. Aquestes, com ja és conegut, presenten nivells de conservació desiguals. La seva importància va lligada a la seva proposta funcional com a emmagatzematge de producte alimentari, bàsicament de cereals, i hi ha una associació directa entre l'augment de les activitats relacionades amb la pràctica agrícola i les transformacions vinculades a aspectes de rentabilitat i estabilitat del producte del camp.

En ambdós casos s'ha procedit a realitzar una proposta tipològica que es pot desglossar de la mateixa manera, i que ja s'havia aplicat en l'estudi inicial del carrer Berenguer de Palou 52-62 (Pereira *et al.* 2021).

Grup A: Base plana i angle arrodonit –tres casos a Berenguer de Palou i un cas a Caserna de Sant Pau del Camp–;

Figura 6. Part superior: Planimetria del jaciment de Caserna de Sant Pau amb indicació de les estructures negatives analitzades en el text. I part inferior: Planimetria restituïda del jaciment de Berenguer de Palou núm.52-62 amb indicació de les estructures negatives analitzades en el text.

Grup B: Base plana i angle recte (un cas a Berenguer de Palou). Grup C: Base plana, angle arrodonit i paret recte (quatre casos a Berenguer de Palou); Grup D: Base plana, angle arrodonit i paret reentrant (quatre casos a Berenguer de Palou), Grup E: troncocònica (un cas a Berenguer de Palou i tres casos a Caserna de Sant Pau del Camp) i Grup F: de base arrodonida (dos casos a Berenguer de Palou i tres casos a Caserna de Sant Pau del Camp). i grup G que correspon a una troncocònica tipologia embut i que segueix la tipologia establerta per G. Prats (Prats 2016) i del qual s'han recuperat quatre estructures a Caserna de Sant Pau del Camp (fig.6).

El rebliment i la seva representació: els materials associats

El material recuperat en tots els nivells de farciment és força homogeni: principalment fragments ceràmics, restes carpològiques, indústria lítica i macro-lítica, i malacofauna i ictiofauna, amb una pràctica absència de fauna terrestre. Les eines de molta i trituració presenten una distribució irregular i minoritària, i destaca una concentració de sis elements a l'estructura 10, dos elements a les estructures 1 i 2, i les restes de minerals fèrrics, com els ocre de l'E9. Les restes lítiques recuperades a E10, E9, E2, E3 i E4 contenen restes de talla de jaspi, sílex

JACIMENT	ESTRUCTURA	UE	Tipologia	Capacitat vol. conservada en litres	Total material ceràmic	Ceràmica decorada	Macrolític	Lític tallat	Malacofauna marina	Carpologia i antracologia	Material lític (gres, pissarres, quarços, còdols, arres)
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E210	209, 462	A	955	31	10	0	2	3	no	2
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E212	211, 458	C	1.064	33	1	0	10	0	no	29
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E402	401, 407, 433	A	70	30	13	0		0	no	0
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E405	404	D	659	38	3	0		0	no	0
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E413	414, 467, 459	C	2152	57	19	0	2	0	no	0
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E415	440, 437	D	1327	8	0	0		0	no	0
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E421	420, 445	D	1143	93	14	1	1	0	no	40
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E423	408, 411, 436, 422	F	1599	5	0	1	2	0	no	4
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E427	406, 410, 426	A	543	15	8	0	1	0	no	0
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E435	434, 409	C	919	9	1	0		0	no	7
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E439	438	D	950	65	15	0	1	0	no	16
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E442	441	C	159	8	4			0	no	
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E447	448	F	824	10	2	1	2	0	no	152
BERENGUER DE PALOU n.52-62	E450	451, 452, 453, 457, 461, 462	E	2246	27	5		2	0	no	16
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E1	E1		1580	175	36	2	69	0	si	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E2	E2		3911	135	19	1	170	9	si	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E3	E3		328	2	0		4	0	no	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E4	E4		1192	101	10	1	62	0	si	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E5	E5		2361	44	10	0	120	6	indet.	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E9	E9		1015	33	4	0	54		Dents Espàndis	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E10	E10		Sense dades	84	12	6	97	0	si	20
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E11	E11		584	37	1	0	32	1	no	0
CASERNA DE SANT PAU DEL CAMP	E14	E14		Sense dades	18	2	0	67	3	no	0

Figura 7. Taula amb indicació de les estructures i principals característiques i materials conservats.

i sílex blanc, així com algunes eines (Molist coord. 2008; Gómez/Molist 2017; Molist/Gómez 2021) (fig. 7).

En el cas del jaciment de Caserna de Sant Pau del Camp, s'ha recuperat un conjunt de materials significatiu i divers. En primer lloc, l'heterogeneïtat dels elements recuperats de les nou estructures analitzades. En segon lloc, la poca variació de les categories de registre material entre les diferents estructures. Aquest és el cas de la indústria macrolítica, que es troba concentrada a l'estructura 10 (núm.6), mentre que uns pocs fragments també procedeixen de la E1 i E2, juntament amb restes de minerals fèrrics (ocre, etc.) que es troben en alguna de les estructures (Bofill *et al.* 2008). Són més abundants les restes lítiques recuperades a les diferents estructures, com per exemple les E10, E9, E2, E3 i E4, que contenen un conjunt important restes de jaspi, sílex i sílex blanc, cosa que indica una talla *in situ* (Borrell 2008). El material més present és la ceràmica d'uns 660 fragments de ceràmica a mà. Aquest conjunt de fragments es caracteritza, en general, per tenir parets gruixudes o mitjanes, de cocció mixta, amb alguns casos de reducció completa. Les peces tenen les superfícies exterior i interior allisades i presenten un abundant desgredant de mida petita o molt petita. Dels 660 fragments, un total de 83 fragments estan decorats amb malacofauna dentada impresa.

Morfomètricament, el conjunt està format per parets de contenidors de mida mitjana i excepcionalment gran. Les vores solen ser arrodonides o engrossides a l'exterior, i hi ha una gran diversitat d'elements de premsió, com rosses de cinta horitzontal i vertical, llengüetes, etc. També hi ha una gran varietat d'aplicacions plàstiques com cordons llisos o impresos al llarg del atuell.

En general, les peces presenten un alt índex de fragmentació, que pot ser atribuït a la formació dels contextos de deposició amb objectes abandonats, fragmentats i fora d'ús a les fosses o retallades, així com a l'acció humana intensa en els nivells d'habitació/circulació on podrien haver estat dipositats. En algunes estructures, com les sitges 3 i 4 i el farciment de la sitja 10, hi ha fragments que provenen de la mateixa estructura, que confirmen la presència d'un nombre baix d'individus o una ràpida amortització d'aquestes estructures. Cal destacar la gran fragmentació de les estructures 1 i 5, així com l'homogeneïtat morfològica de les estructures 1, 2 i 10.

Pel que fa als fragments de ceràmica, es caracteritzen per tenir parets gruixudes (c. 1 cm) o mitjanes (0,5-1 cm), i també hi ha un petit grup d'atuell amb parets de menys de 0,5 cm. La cocció d'aquests atuell és de tipus mixt, amb alguns casos de reducció o oxidació completa. Les peces, principalment formades per fragments informes, vores, bases i elements

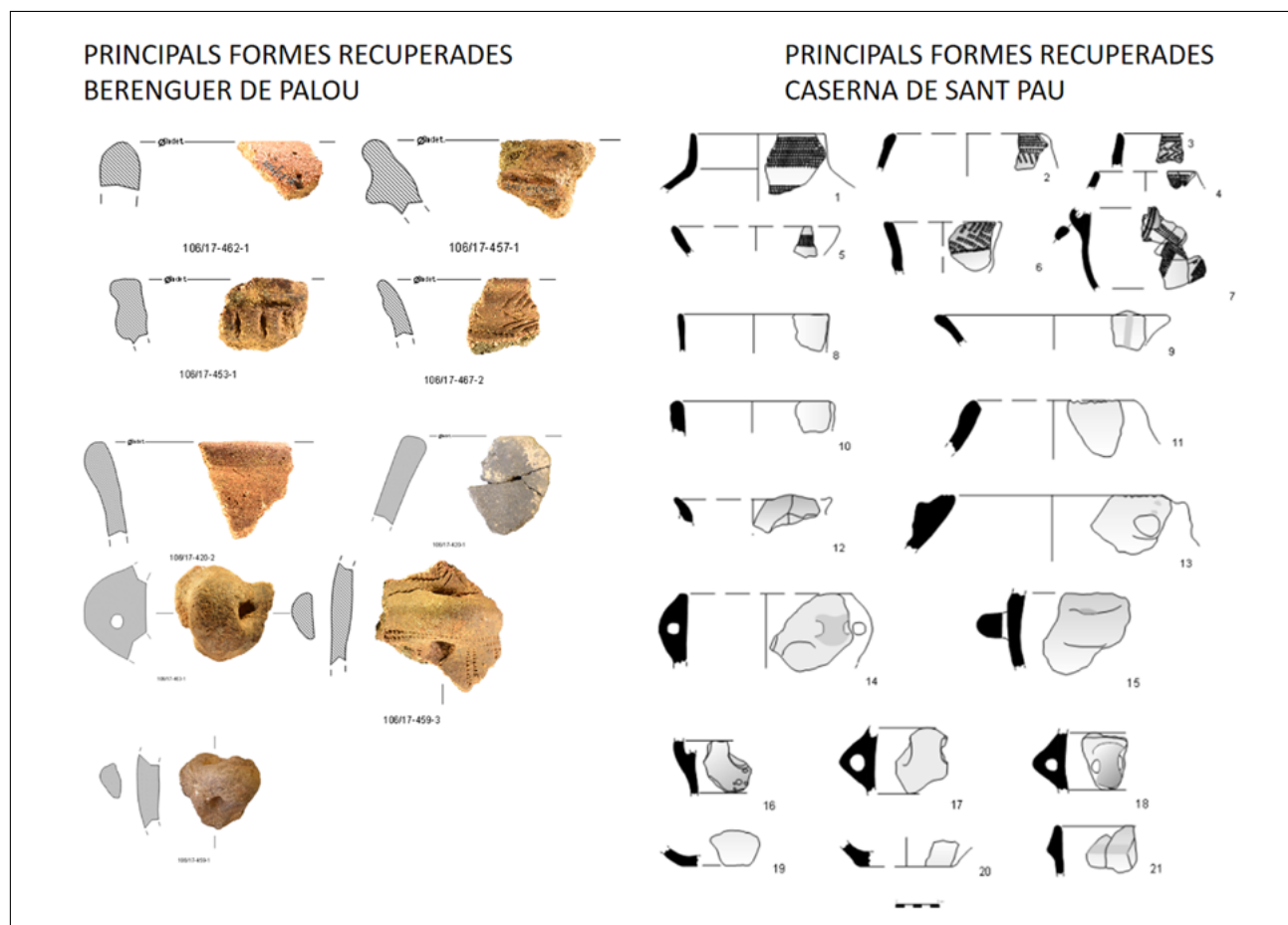

Figura 8. Principals formes recuperades en ambdós conjunts. A destacar la presència de nanses horitzontals i vores engruixides. (Font: SAPPO-UAB).

de premsió, tenen la superfície exterior i interior allisada, amb un desgredant molt abundant de mida petita o mitjana. En general, els fragments presenten abundants incrustacions minerals, de les quals se'n destaca la presència de quars, biotita i una gran varietat de feldspats. Altres elements com ara sorrenques, ortoses d'origen granític, moscovites i granits també són presents. Aquests materials suggereixen una possible àrea de captació a la zona de Montjuïc, ja que es treballa amb la hipòtesi que siguin produccions locals (Gómez *et al.* 2008; Molist/Gómez 2016).

En el segon conjunt de Berenguer de Palou 52-62, el material arqueològic principal present en el rebliment continua essent la producció ceràmica, si bé en la publicació ja es va posar de manifest la rellevància de la malacofauna de tipus continental terrestre, però també la marina amb individus de *Glycimeris*, *Ostrae edulis*, *Patella sp* i *Stramonita haemastoma*.

(Pereira *et al.* 2021). La resta de material orgànic és molt escàs, malgrat que s'ha flotat tot el sediment. Com en el cas de Sant Pau, la presència de macrolític només prové de dues estructures i es troba molt fragmentat, si bé sembla indicar activitat de molta. El material format pel lític tallat es troba en curs d'anàlisi, si bé es van recuperar restes de jaspi, de petites dimensions però també quarsos i chert, entre d'altres. El material més abundant continua essent la ceràmica. D'aquestes 14 estructures s'ha recuperat un conjunt d'uns 500 fragments de ceràmica a mà. Es tracta de fragments que es caracteritzen, en general, per tenir les parets gruixudes (1 cm) o mitjanes (0,5 cm), de cocció mixta, amb uns pocs casos de reducció completa. Les peces presenten superfícies exterior i interior allisades, amb abundants incusions minerals de mida petita o molt petita i on predomina la decoració impresa amb malacofauna dentada.

A grans trets, les peces presenten un índex de fragmentació elevat que es pot associar a la pròpia formació dels contextos de deposició amb material de rebuig, distribuït de forma desigual en els diversos estrats de rebliment. Si bé cal assenyalar que diversos fragments remunten dins la mateixa estructura, fet que confirma la presència d'un nombre baix d'individus.

Els atuells recuperats a través de fragments informes, vores, bases i elements de premsió, i el percentatge de fragments recuperats és molt desigual segons l'estructura. Els conjunts ceràmics més abundants provenen de les estructures E413, E421 i E439 (més de 50 fragments). Un segon grup el formen les sitges E212 i E405 i E 450, i E 210 (uns 30 fragments), i finalment un conjunt amb 10 o menys fragments a les estructures E415, E 423, E427, E435, E442 i E447.

A nivell morfomètric, el conjunt està format per parets de contenidors de mida mitjana, i excepcionalment gran (E403), vores arrodonides o engruixides a l'exterior i una gran diversitat d'elements de premsió (nansa de cinta horitzontal i vertical, llengüetes, etc.) i altes aplicacions plàstiques, com els cordons, disposats al llarg de l'atuell i que poden presentar decoració. (fig. 8).

Aproximació conològica als conjunts

Les últimes datacions radiomètriques realitzades a les noves troballes i projectes de recerca han contribuït a acotar el marc cronològic dels primers agricultors del nord-est de la península Ibèrica. Aquestes datacions, juntament amb treballs centrats en les ceràmiques impreses, han proporcionat evidències de l'existència d'un horitzó precardial o de produccions ceràmiques de tipus imprès en aquesta regió. Tot i això, les evidències materials i cronològiques dels dos jaciments estudiats en aquest treball no permeten identificar clarament aquest procés.

En el cas de la Caserna de Sant Pau del Camp, les datacions radiomètriques

realitzades han contribuït a abordar aquesta problemàtica malgrat la manca de material de base orgànica. Els resultats publicats fins ara permeten seqüenciar aquest procés. Per exemple, les datacions de la sitja 1 i la sitja 2 són de 6290 ± 50 AP ($5360-5210$ cal. ANE) i 6250 ± 40 AP ($5310-5200$ cal. ANE), respectivament. També s'han obtingut noves datacions de la sitja 9 (6590 ± 30 AP) i de la sitja 10 (6510 ± 30 AP), així com una repetició de la datació de la sitja 2 (6200 ± 30 AP). A més, s'han realitzat noves datacions radiomètriques sobre malacofauna al jaciment de Berenguer de Palou, amb resultats arcaics i s'ha obtingut una cronologia de 6990 ± 30 AP: de 5505 a 5359 cal. ANE (95,4%), de 5476 a 5401 cal. ANE (68,2%) procedent de l'estructura E450 i de 6830 ± 30 AP: $5364-5211$ cal. ANE (95,4%) de 5332 a 5251 cal. ANE (68,2%) per la E210 (Pereira *et al.* 2021).

Aquests resultats permeten establir sincronies entre els episodis de vida d'aquests jaciments i trobar similituds en el patró d'amortització de les estructures. De manera molt sintètica, s'indiquen unes primeres ocupacions en els dos jaciments en la franja $5600-5400$ cal. ANE, i una nova utilització en la franja de $5300-5100$ cal. ANE. Així, es constata que els episodis d'ocupació del pla de Barcelona durant el neolític antic coincideixen en general amb les fases d'expansió i consolidació proposades per Bernabeu i Martí (Bernabeu/Martí 2014). A més, aquestes dades concorden amb les troballes d'altres jaciments similars, com el Cavet (6536 ± 36 AP) i Les Guixeres de Vilobí (6655 ± 45 AP).

Aquesta sincronia, com també s'ha assenyalat, permet indicar divergències en relació al material recuperat i proposar clarament una gestió diferenciada tant dels productes consumits com dels residus generats en ambdós jaciments a partir del procés de colmatació d'ambdós conjunts d'estructures.

Darreres consideracions

L'elevat nombre i la diversitat dels jaciments datats en l'horitzó de 5600-5200 cal. ANE al pla de Barcelona evidencien l'ocupació intensa de les primeres comunitats agrícoles al terç central litoral del nord-est de la península Ibèrica. Tot i ser jaciments parcialment conservats, les concentracions de sitges com les de Berenguer de Palou núm. 52-62 (núm.14) i de Caserna de Sant Pau del Camp (núm.9) posen de manifest la riquesa i diversitat tant de les estructures com dels materials arqueològics procedents del seu rebliment.

Les estructures negatives tipus sitja de Caserna de Sant Pau són les estructures proporcionalment més excavades, amb més potència i capacitat, ja que presenten un nivell de conservació de l'estructura més alt. En general, com s'ha vist, són estructures que presenten un perfil reentrant (secció troncocònica, i en alguns casos d'embut), i algunes de secció cilíndrica. Si bé a nivell estratigràfic no va ser possible. Aquest sí que és el cas de Berenguer de Palou 52-62, on l'existència de fins a quatre estrats sedimentaris de deposició (E423, E450) o de fins a tres estrats (E402, E431, E427) sembla evidenciar una amortització més llarga en el temps. Aquests casos són els que presenten dinàmiques d'amortització més complexes i també en relació a la quantitat i varietat de material arqueològic.

En aquest punt, cal recordar que, si bé el material no és molt abundant, sí que és divers i sol anar associat a uns pocs individus, cosa que indica que el rebliment utilitzat per a l'amortització no pot venir de lluny. En aquests contextos tafonòmics també es representen de forma desigual els materials de base lítica i macrolítica i en tots dos conjunts cal fer esment a l'escassa presència de material d'origen biòtic, malgrat l'execució de metodologies completes per a la seva recuperació (flotació de sediment, etc.).

En ambdós conjunts sembla que es posi de relleu l'existència d'una estratègia

d'emmagatzematge, associada a volumetries que se situen entre els 1000 i els 4000 l i es desconeix el grup que en fa la gestió, si bé es considera que correspon a un consum de tipus domèstic. A partir de la Caserna de Sant Pau del Camp, es pot observar que la primera fase ceràmica del neolític en el litoral central del nord-est presenta elements similars tant a la ceràmica *impresa* mediterrània com a la cardial francoibèrica. El conjunt ceràmic dominant és proper a les produccions de Montserrat i a les identificades a la zona Vallès-Barcelonès, tot i que destaca la presència d'alguns motius decoratius de tipus imprès que difereixen tant en la seva posició com en el gest realitzat amb la malacofauna dentada utilitzada.

Es proposa, per tant, que a la plana de Barcelona, la fase d'implantació d'aquestes comunitats va tenir lloc cap al 6590 AP, moment en què ja es troben evidències de com aquests grups aprofiten gran part dels recursos disponibles a l'entorn més proper, com ara el jaspi de Montjuïc, tallat de manera intensiva al jaciment de Caserna de Sant Pau del Camp, mentre que a Berenguer de Palou 52-62, si bé hi és present és molt més residual. A partir d'aquest moment, ja es manifesta la diversitat formal i estilística dels conjunts ceràmics, com ara l'arrossegament, la impressió de *natis* o les decoracions en forma de bandes i garlandes.

Aquests elements ben documentats a la regió apareixen al costat d'uns pocs fragments que presenten variacions més afins als grups del Mediterrani central o de llevant peninsular. Aquests, encara que són escassos i comparteixen estratigrafia amb la resta de producció (ceràmica *impresa* cardial, cordó llis, etc.), s'han localitzat a les sitges 4, 5, 9 i 10, de les quals les dues últimes són les que mostren les datacions radiomètriques més antigues de Barcelona.

Finalment, cal assenyalar el context tafonòmic dels materials ceràmics estudiats en aquesta comunicació com una variable important per a futurs estudis. Malgrat les dificultats, aquests mate-

rials ceràmics procedents de contextos d'amortització d'estructures d'emmagatzematge presenten l'aparell neolític en la seva totalitat (domesticació animal i vegetal, instruments de molta). En aquest sentit, no es pot descartar que la variabilitat de la cultura material ceràmica recuperada sigui fruit dels episodis d'abandonament i amortització a curt o llarg termini que aquests dipòsits han experimentat. Aquest procés permet plantejar patrons seqüencials d'abandonament en què hi ha elements afins a espais d'habitació, tot i que aquests no es troben en posició primària.

Agraïments:

Aquest article ha estat possible gràcies al projecte de cooperació "Prehistòria del Pla de Barcelona" que es porta a terme entre el Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona, el Servei de Patrimoni Arqueològic i Paleontològic de la Generalitat de Catalunya, el Museu d'Història de Barcelona i el grup SA-PPO-GRAMPO del Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona. La investigació té el suport complementari del Grup de Recerca consolidat GRAMPO (2021 SGR00744).

BIBLIOGRAFIA

- ANDREAKI, V., BARCELÓ, J.A., ANTOLÍN, F., GASSMANN, P., HAJDAS, I., LÓPEZ-BULTÓ, O., MARTÍNEZ-GRAU, H., MORERA, N., PALOMO, A., PIQUÉ, R., REVELLES, J., ROSILLO, R., TERRADAS, X. 2022, Absolute Chronology at the Waterlogged Site of La Draga (Lake Banyoles, Ne Iberia): Bayesian Chronological Models Integrating Tree-Ring Measurement, Radiocarbon Dates and Micro-Stratigraphical Data, *Radiocarbon*, 64(5), 907-948. doi:10.1017/RDC.2022.56
- ANTEQUERA, F. 2012, Lav, Estructura de l'estació de la Sagrera, *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2012*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 91-92.
- BALDELLOU, V., MESTRES, J. 1981, Les Guixeres de Vilobí, hàbitat del Neolític Antic a l'aire lliure, *El neolític a Catalunya. Taula rodona de Montserrat. Maig 1980*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 69-74.
- BERNABEU, J., MARTÍ OLIVER, B. 2014, The first agricultural groups in the Iberian peninsula: *La transition neolithique en Méditerranée*. Toulouse, Errance, 419-438.
- BORRELL, F., GÓMEZ-BACH, A., MOLIST, M., TORNERO, C., VICENTE, O. 2014, Les ocupacions de la Cova de Sant Llorenç (Sitges, Garraf): noves aportacions al coneixement de la prehistòria del Garraf, *Tribuna d'Arqueologia*, 2011-2012, 110-128.
- BOSCH, J., CHINCHILLA, J., TARRÚS, J. 2011, *El poblament lacustre del neolític antic de la Draga. Excavacions 2000-2005*. Girona: Museu d'Arqueologia de Catalunya-Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya. Monografies del CASC 9.
- COLOMINAS, J. 1925, *Prehistòria de Montserrat*. Monestir de Montserrat. Impremta del Monestir. Analecta Montserratensia VI.
- COSTA, F., GARCÍA, P., MARCET, R., MAS, J. 1982, El jaciment prehistòric de Can Soldevila (Santa Perpètua de Mogoda), *Fulls d'Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda*, 9-48.
- EDO, M., BLASCO, A., VILLALBA, J. 2011, La cova de Can Sadurní, guió sintètic de la prehistòria recent del Garraf, *La cova de Can Sadurní i la Prehistòria del Garraf. Recull de 30 anys d'investigació*. Barcelona: Edar, 13-96.
- GARCÍA, P., MARCET, R., MAS, J. 1982, Can Banús, estructura a l'aire lliure del neolític antic, *Fulls d'Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda*, 61-70.
- GÓMEZ BACH, A., MOLIST, M. 2016, Caserna de Sant Pau del Camp (Barcelona): noves dades per al neolític antic cardial del nord-est peninsular, *Cypsela*, 20, 9-23.
- GÓMEZ, A., GUERRERO, E., CLOP, X., BOSCH, J., MOLIST, M. 2008, Estudi de la ceràmica neolítica del jaciment de Sant Pau del Camp, *Quarbis, n.4. Quadern d'Història del Museu de la Ciutat de Barcelona, època II*, 25-35.
- GRANADOS GARCÍA, J. O. 1981, Notas sobre el neolítico en la Cueva de l'Or (Sant Feliu de Llobregat, Barcelona), *El neolític a Catalunya. Taula rodona de Montserrat, Maig 1980*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 145-159.
- GRANADOS GARCÍA, J. O., PUIG, F., FARRÉ, R. 1993,

- La intervenció arqueològica a Sant Pau del Camp: un nou jaciment prehistòric al Pla de Barcelona, *Tribuna d'Arqueologia 1991-1992*, Generalitat de Catalunya, 27-38.
- JULIÀ, R., RIERA, S. 2012, Proposta d'evolució del front marítim de Barcelona durant l'holocè a partir de la integració de dades geotècniques, intervencions arqueològiques i cronologies absolutes, *Quarbis. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, n. 8, 166-191.
- MESTRES, J. 1981-1982, Avançament a l'estudi del jaciment de Les Guixeres de Vilobí, *Pyrenae*, 17-18, 35-53.
- MESTRES, J. 1992, Neolitització i territori, *9è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Estat de la investigació sobre el Neolític a Catalunya*. Puigcerdà i Andorra la Vella: Centre Estudis Ceretans, 72-75.
- MESTRES, J., ESTEVE, X. 2016, Sitges, cenotafis i sepulcres. 20 anys d'intervencions arqueològiques al Penedès, *Jornades d'Arqueologia del Penedès 2011*. Vilafranca del Penedès, 3-27.
- MOLIST, M. (coord.). 2008, El jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp: aproximació a la caracterització d'un assentament del neolític antic, *Quarbis. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona*, n.4, 1-87.
- MOLIST, M., GÓMEZ BACH, A. 2016, El jaciment de la Caserna de Sant Pau del Camp, *La prehistòria al pla de Barcelona. Documents per a una nova síntesi*. Barcelona: MUHBA, Ajuntament de Barcelona. Documents, 11, 173-178.
- MOLIST, M., GÓMEZ, A., BREU, A., GONZALEZ, J., BORDAS, HARZBECHER, K., FERNÁNDEZ, J. 2018, Buried structures in Barcelona plain Neolithic settlements: A general revision, morphological analysis and functional approximation, *Quaternary International*, volume 472, part B, 246-258.
- OMS F. X., ESTEVE, X., MESTRES, J., MARTÍN, P., MARTINS, H. 2014, La neolitización del nordeste de la Península Ibérica: datos radiocarbónicos y culturales de los asentamientos al aire libre del Penedès, *Trabajos de Prehistoria*, 71, 1, 43-56.
- OMS, F. X., MESTRES, J., MARTÍNEZ-GRAU, H., LABORDA, R., ANTOLÍN, F., BERGADÀ, M. M., EMENS, A., GIBAJA, J. F., GONZÁLEZ OLIVERES, C., MANGADO, X., MARTÍN, P., MAS, B., NADAL, J., FULLOLA, J. M. 2021, Fases de ocupación y estratigrafía del asentamiento neolítico de Les Guixeres de Vilobí (Sant Martí Sarroca, Barcelona). *Trabajos de Prehistoria*, 78(2), 257-276. <https://doi.org/10.3989/tp.2021.12275>
- OMS, F. X., DAURA, J., SANZ, M., MENDIELA, S., PEDRO, M., MARTÍNEZ, P. 2017, First Evidence of Collective Human Inhumation from the Cardial Neolithic (Cova Bonica, Barcelona, NE Iberian Peninsula), *Journal of Field Archaeology*, 42, n.1, 43-53.
- OMS, F.X., MORALES, J.I., CEBRIÀ, A., MESTRES, J., FULLOLA, J.M. 2019, Nuevas intervenciones en la Cova Gran y la Cova Freda de Montserrat (Collbató, Barcelona) casi 100 años después, *Trabajos de Prehistoria* 76,2 (julio-diciembre), 335-344.
- PEREIRA, I., GÓMEZ BACH, A., NADAL, J., MOLIST, M. 2021, Les ocupacions prehistòriques del carrer Berenguer de Palou (La Sagrera, Barcelona) en el context de la rehistòria al Pla de Barcelona, *Tribuna d'Arqueologia 2018-2019*. Generalitat de Catalunya, 341-355.
- POU, R., MARTÍ, M., JORDANA, X., MALGOSA, A., GIBAJA, J.F. 2010, L'enterrament del neolític antic de la plaça de la vila de Madrid (Barcelona). Una estructura funerària del vi mil·lenni, *Quarbis. Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona* n. 6, 95-107.
- RIERA, S., JULIÀ, R., PICORNELL, LL. 2016, Evolució del paleoambient de la plana barcelonina al neolític, *La prehistòria al pla de Barcelona. Documents per a una nova síntesi*. Barcelona: MUHBA, Ajuntament de Barcelona, Documents, 11, 65-73.